UNA *BULA ALBA* DE BENET XIII (DEL 1394) A L'ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ

per

JOAN BANCHS I DE NAYA
Professor Ajudant de la Facultat de Dret de la
Universitat de Barcelona

La Cancelleria Pontifícia tenia per norma de no expedir cap butlla mentre el nou papa no havia estat coronat. Per això, a la mort de l'antecessor, el doble segell utilitzat per aquest per a validar les butlles [1] era destruït en la part que contenia el seu nom, conservant, però, la banda on figuraven les testes dels apòstols Pere i Pau.

En les escasses ocasions que el pontífex electe expedia algun document abans de la coronació, el segellava amb el seu anterior segell de bisbe o bé de cardenal. [2] Molt excepcionalment, però, alguns papes electes utilitzaren per a expedir llurs butlles el mig segell restant de l'antecessor, de manera que la butlla o segell de plom només era gravada a l'anvers, restant el revers en blanc. Els estudiosos de la diplomàcia pontifícia han classificat aquests documents amb el nom de *bula ante coronationem* o *bula alba.* [3]

Documents d'excepció, aquestes butlles albes han estat també només excepcionalment conservades i encara menys conservades completes: el segell ha desaparegut en la majoria dels casos; [4] d'íntegres, no se'n coneixen sinó tres o quatre.

[1] Hom anomena butlla alba tot document pontifici en pergamí autoritzat mitjançant un segell de plom (butlla, d'on pren el nom el document), amb el qual s'imprimia, mitjançant una doble matriu, per una banda les effígies dels apòstols Pere i Pau amb la llegenda « S P A S P E » i per l'altra el nom del papa en nominatiu seguit del numeral corresponent.

[2] G. Batelli, *Schedario Baumgarten, preso l'Archivio Segreto Vaticano.* 1, 25 (Vaticà 1965).

[3] Les circumstàncies en què hom expedia una butlla alba i el procés burocràtic que era seguit en la Cancelleria Pontifícia en la tramesa d'aquesta han estat estudiats per P. Baumgarten, *Aus Kanzlei und Kammer,* 163-174 (Freiburg Br. 1907).

[4] La butlla alba és fàcil de distingir encara que li falti el segell, perquè, en el protocol, la *intitulatio* usual «episcopus servus servorum Dei» és substituïda per la fórmula «electus episcopus». També en l'escatocol, en lloc de la fórmula «pontificatus nostris anno...» de la *datatio,* hom utilitza «suscepti a nobis apostolatus offici anno primo»

Investigant en el fons de butlles de Benet XIII de l'Arxiu de la Corona d'Aragó hem tingut la sort de topar-nos amb una butlla alba fins ara desconeguda: la que porta el número 1 del lligall corresponent.[5] El papa Luna l'envià a Joan I de Catalunya-Aragó dos dies després de la seva elecció per tal de comunicar-li aquesta.[6] Ben entès, en parlar d'un document desconegut ho fem des del punt de vista diplomàtic; des del punt de vista històric la butlla de referència és citada per Zurita,[7] Puig i Puig[8] i Goscón de Gotor.[9] El mateix papa en el text del document parla de l'anormalitat de l'expedició d'aquest tipus de document i la justifica per la seva condició de natural dels territoris del monarca català i pels favors que ha rebut del rei.[10]

Caldria segurament afegir que Joan I, bé que havia estat fidel a la causa d'Avinyó, mort Climent VII[11] havia pregat als cardenals, per mitjà del cardenal d'Aragó[12], que no procedissin a l'elecció d'un nou papa, sinó que arribessin a una avinença amb Roma per a acabar el cisma.

Així, doncs, Benet XIII es trobava elegit, si no en contra de la voluntat del monarca, almenys sense la seva aquiescència. La utilització d'un document tan excepcional com és una butlla alba respon a la necessitat de conservar bones relacions amb els monarques de la Corona de Catalunya-Aragó, amb la finalitat de mantenir aquests reialmes sota la seva obediència, car no essent francès no podia confiar massa en l'ajut del rei de França.

Hem d'atribuir, doncs, al temor de Benet XIII que Joan I no li negués l'obediència, la sort de guardar en l'arxiu barceloní un document diplomàticament tan excepcional.

[5] ACA, Cancelleria, lligall 62, núm. 1 (butlles de Benet XIII).

[6] Una altra butlla alba amb el mateix text i expedida el mateix dia fou dirigida a la reina Violant, esposa de Joan I. És conservada igualment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA, Cancelleria, lligall 62, núm. 2 [Butlles de Benet XIII]). Com que aquesta es troba privada del segell, li manca la plenitud diplomàtica, i per tant no té l'interès de la que estudiem.

[7] ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llib. X, cap. 53, f. 409v (Saragossa 1585).

[8] S. PUIG I PUIG, *Pedro de Luna, el último Papa de Aviñón*. 33 (Barcelona 1920).

[9] P. GOSCÓN DE GOTOR, *Pedro de Luna, el Pontífice que no cedió*. 85-86 (Madrid 1956).

[10] «Nos qui de regno tuo traximus originem et a serenitate tua plurima beneficia recepisse recolimus...» Vegeu Apèndix, línies 3-4.

[11] Climent VIII (Robert de Ginebra), papa a Avinyó durant el Cisma, 1378 a 1394.

[12] Carta de Joan I al cardenal Pere de Luna, en la qual li demana que hom no procedeixi a l'elecció d'un altre Papa i es pugui així acabar el cisma. Publicada per PUIG I PUIG, *Pedro de Luna...*, ap. IV, pàg. 449.

APÈNDIX

Butlla de Benet XIII al rei Joan I d'Aragó comunicant-li la seva elecció. Contra els costums de la cúria li tramet aquesta butlla abans de la seva consagració i coronació, perquè és originari dels seus regnes i pels favors que d'ell ha rebut.

1394, novembre, 1. Avinyó

Benedictus electus servus servorum Dei. Carissimo in Christo filio Johanni regi Aragonum illustri, salutem et apostolicam | benedictionem. Quamquam de longeva Romane Ecclesie consuetudine insinuationem nove promotionis Summi Pontificis principibus | catholicis literatorie faciendam, ipsius Pontificis consecratio et coronatio soleant prevenire, singularis tamen caritatis qua nos | qui de regno tuo traximus originem et a serenitate tua plurima beneficia recepisse recolimus eandem serenitatem prosequimur | exegit affectus sub observationis regulis non facile coartandus ut huiusmodi consuetudine non servata dictarumque consecrationis et | coronationis solemnitatibus non expletis tibi carissimo peculiarissimoque filio, nos tunc Sancte Marie in Cosmedim diaconum cardinalem post felicis recordationis Clementis papa VII predecesoris nostre ex hoc mundo transitum suique corporis honorificam sepulturam | per benerabilium fratrum nostrorum Sancte Romane Ecclesie cardinalium nota concordi, nemine discrepante, Summi Pontifici cathedram conscendisse singulares littere brevi compendio nunciarent, quod tibi fili carissime sicut quesumus cedat ad gaudium et divinam exores | clemenciam ac per subditos tuos facias exorari quatinus ipse Deus que dat lapsis virtutem sit debilitatem nostram sua inestimabili | fortitudine fulciat, quod gravissimam oneris sarcinam debilibus humeris nostris impositam, ad salutem gregis dominici cure nostre commisi possimus salubriter supportare. Ut autem insitum menti nostre, erga tuam celsitudinem non ignores affectum, illi tibi cum plenitudine benedictionis offerimus, intendentes eundem in tuis oportunitatibus quantum eficaciter poterimus exhibere, nec mireris quod | bulla nomen nostrum non exprimens presentibus est appensa nam per predecessores nostros in Romana [Ecclesia] electos Pontifices circa ea que | memorata precedunt solemna, ita est fieri consuetum infra paucos autem dies tibi nostros mittemus nuncios qui plenius referent | mentem nostram. Datum Avinione Kalendas octobris, suscepti a nobis apostolatus offici anno primo.

H. de Domnaperia.[1]

Al dors: Carissimo in Christo filio Johanni regi Aragonum illustri.

ACA, lligall 62, núm. 1 (Butlles de Benet XIII)

Pergamí de 335×515 mm. (plica de 39 mm.) Amb butlla de plom rodona pendent de dues cordes de cànem (diàmetre de 35 mm. i gruixària de 5 mm.); a l'anvers hi ha les effgies dels apòstols Sant Pere i Sant Pau i la llegenda SPASPE. El revers és en blanc. Document original i autèntic escrit en llatí. Lletra gòtica avinyonesa. En bon estat de conservació.

[1] Nom de l'escrivà.